

A Magyar Kamara és a könyvek

FALLENBÜCHL ZOLTÁN

A Magyar Kamara a XVI. századtól kezdve egyre nagyobb, egyre növekvő szerepet játszott a magyar közigazgatás történetében. Volt időszak, amikor a királyi kancellária mellett az egyetlen tényleg működő magyar főhivatal, dikasztérium volt. Szerepe nem merült ki eredeti rendeltetésének, a pénzügyigazgatásnak intézésében, átnyúlt a gazdaság szervező, honvédelmi, sőt a kulturális terrénumra is. Ha szerepe ebben többnyire nem is kezdeményező, hanem csak kivitelező, ez a kivitelezés is időnként nagyon nehéz, sokszor szinte megoldhatatlan feladat elé állította a kamarát és azokat, akik ügyeit intézték. Pénzt előteremteni, különösen kulturális szükségletekre, nemcsak a török háborúk idején, a XVI—XVII. században volt nehéz, hanem később, még a XVIII. században is, amikor az ország gazdasági élete fellendülőben van, területe megszűnik csatatér lenni, és megkezdődik a magyar kultúrtáj mai képének kialakulása. Jórészt ma is fennálló, az ország minden részén megtalálható impozáns épületek: templomok, kastélyok, kolostorok, kúriák és polgárházak a tanúi ennek a kiépülésnek. A pénzgazdálkodástól elszokott magyar lakosság megtakarított garasait azonban mind-egyre elviszik az ismétlődő dinasztikus háborúk, s az elavult adózási rendszer, mely a privilégiumokon alapszik, nem teszi lehetővé a még nagyobb arányú fejlődést. A Kamara, mint gazdaságirányító szerv, közvetve is segíti a kulturális életet, a kezelt tőkék kamataiból nemcsak építkezésekre, hanem olykor nyomdákra, könyvekre is juttat. Igaz, ezt jobbra felsőbb utasításra teszi; de maga az ügyintézés is szükségessé teszi, hogy a könyvkultúra számára is jusson valami a Kamara által kezelt pénzekből.

A királyi határozatok végrehajtása során a Kamara által eszközölt kifizetések közt több irodalom- és művelődéstörténetünkben szereplő, jelentős személy nevét találjuk.

Időrendben az első ilyen név *Istvánffy Miklósé*. 1578. január 20-i kelttel 2000 forint gratiálét, kegyadományt kap.¹ Ám ez még nem a történetíró Istvánffy teljesítményének méltánylása, hiszen a *Historiarum de Rebus Hungaricis*² csak 1622-ben jelent meg Kölnben. Lengyelországi kiküldetéséért 1589-ben nyert 800 forintja sem tekinthető másnak, mint diplomáciai missziója költségmegtérítésének.³ Még az 1629. augusztus 4-én leányának, *Draskovics Jánosné Istvánffy Évának* folyósított 7302 forint sem kegyadomány, hanem csupán a már csaknem másfél évtizede elhunyt, volt hivatalviselő Istvánffy hátralékos fizetésének folyósítása, melyet Istvánffy életében nem kapott meg.⁴ A kor pénzügyigazgatásában

az ilyen késedelmek nem ritkák, mert be kellett vární, amíg a kifizetéshez szükséges összeg befolyik. Noha Istvánffy nem volt gazdagnak mondható, egzisztenciális kérdést mint birtokos nemesnek a fizetés halasztódása nem jelentett számára, így állott elő a hosszú késedelem. Ebben az esetben tehát nem mondhatjuk, hogy Istvánffy történetírói érdemeiért bármit is kapott volna a Kamarától, illetve a Kamarán keresztül az uralkodótól: csak azt kapta, amiért mint tisztviselő, amúgyis megdolgozott.

Némileg más *Zsámboky* János esete. *Zsámboky* az „udvari történetíró” címét nyerte el, munkásságáért rendszeres fizetés kapott.⁵ Mint császári udvari történetíró fizetését az udvar pénzügyi alapjából, a császári Udvari Kamarától kapta. Az Udvari Kamara azonban — akár *Zsámboky* magyar származása miatt, akár azért, hogy saját anyagi terhein könnyítsen — nem habozott, hogy a vele szemben nem közjogi, de tényleges függőségben levő Magyar Kamarával fizettesse meg *Zsámboky* illetményeit.⁶ A történetíró halála után is hátralékos fizetését a magyar kamara bevételeiből fizették meg az örökösöknek (1588).⁷

Időrendben a következő irodalomtörténeti nagy név viselője, akinek a Kamarával dolga volt, *Káldy* György. *Káldy* a Szent Biblia kiadására, mely 1626-ban jelent meg Bécsben⁸ „a kidolgozás és nyomtatás költségeire” 1624. november 13-i kelttel 100 forintot kapott,⁹ viszonylag nem nagy összeget, annyit, mint amennyi ebben az időben egy kamarai írnok évi fizetése volt. De közismert, hogy *Káldy* magyar nyelvű Biblia-kiadásához *Pázmány* Péter, a katolikus papság, sok világi ember, sőt *Bethlen* Gábor is hozzájárult, így tehát a Magyar Kamarának csak a költségek egy részét kellett fedeznie.

Nemcsak a pozsonyi Magyar Kamara költségvetésében találunk ebben az időben könyvkiadással kapcsolatos költségvetési tételeket. 1620. július 8-án *Festh* János kassai nyomdász „valamely könyv nyomtatására” az erdélyi fejedelem költségére 8 forintot kap a Magyar Kamarától laza függési viszonyban levő Szepesi Kamara pénztárából.¹⁰ Ugyanő már március 18-án „a mostani pozsonyi országgyűlés határozatának kinyomtatásáért”¹¹ 50 forintot kapott, augusztus 18-án pedig *Dávid* zsolttárainak nyomtatásáért, ugyancsak a fejedelem költségére, 26 forintot.¹²

A breznóbányai születésű *Berger* Illés királyi történetíró életrajza ismeretes. *Berger* kamarai tisztviselő volt. 1622-ben egy, a fiskusra szállott házat kapott Szokolczán a Kamara révén, 1634-ben megkapta a helybeli harmincadosi állást is: ezt a hivatalt tíz éven át töltötte be, nem sokkal halála előtt vált meg tőle.

Berger Illés csaknem mindig *Perger*-ként szerepel a kamara irataiban, *Szinnyei* azonban, a művein használt névforma szerint mint *Bergert* vette fel a magyar írók lexikonába. *Berger* alias *Perger*rel először 1604-ben találkozunk a Kamara irataiban: ekkor 100 forint évi fizetést rendel számára az uralkodó.¹³ 1609-ben már mint udvari papot és királyi történetíró említik.¹⁴ 1615-ben a morvaországi magyar királyi harmincadvámcédula-gyűjtő (schedarum Moravicarum perceptor) állását kérte, de ezt a nem túl sok munkával járó állást nem kapta meg, hanem ehelyett 100 forint gratiáléban, kegydíjban részesült.¹⁵ 1623-ban újra fizetést folyósítanak számára évnegyedes részletekben úgy, mint a hivatalnokoknak,¹⁶ majd mint „Poeta Laureatus”-nak és „Historicus”-nak gondoskodnak fizetéséről 1624-ben.¹⁷ 1630-ban *Perger* mint „Historicus Hungaricus” kapja a fizetését.¹⁸ 1637-ben nevezi ki az uralkodó október 14-i kelttel a *Bogády* János halálával megürült szakolcai harmincadosi állásra azzal a feltétellel, hogy

elkezdett történeti munkáját „buzgalommal és kitartással” folytassa. Hogy kedve még nagyobb legyen a munkához, a királyi határozat az ilyen állásoknál szokásos kauciókötelezettség alól is felmentést ad.¹⁹

Berger történetírói munkásságát az udvar annyira méltányolta, hogy harmincadosi állását még unokaöccsére is átruházhatta.²⁰

Berger nagyon termékeny történeti és politikai író volt. Az *Apponyi Hungarica* és a *Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár* által ismertetett tizennégy műve közül azonban csak egyetlen egy, a *Symbolum Sacrum et Augustum decem Reginarum Hungariae*²¹ jelent meg Magyarországon, Pozsonyban. A többi tizenhárom az országon kívül: hét Bécsben, öt Prágában és Olmützben, egy pedig Frankfurt am Mainban, valamennyi latin nyelven. Bár hazánkban neve ma kevésbé ismert, kora jól ismert és kiüntetett írói közé tartozott. Nemcsak császári, de még portugál kiüntetést is kapott.²²

Valamivel később *Guttovieni* József, a pozsonyi evangélikus iskola rektora is kapott egy ízben 50 forintnyi segélyt.²³ 1682-ben pedig *Ritter* Pál, a *Novus Scandebeg* és a *Fata et Vota* című művek szerzője kapott 100 forint jutalmat *Lipót* császártól, kinek poétikai művét ajánlotta.²⁴

Mindezek a határozatok — a Bergerre vonatkozót kivéve — a Kamarát csak passzív, kiutaló szerepben mutatják be. A Kamara feladata itt csak annyi volt, hogy elő kellett teremtenie a királyi határozatban megjelölt összeget. A Kamara tanácsának arra, hogy kinek fizessenek és mennyit, nem volt befolyása. A határozatok közlését nem is annyira fontosságuk, mint inkább az érintett személyek érdekessége indokolja.

Nagyobb a jelentősége a XVII. századtól a kamara kapcsolatának a könyvkötőkkel és a nyomdászokkal.

A Kamara számadáskönyveit, jegyzőkönyveit, egyes nagyobb összeírásait, néha azonos tárgykör szerinti iratcsomóit is a jobb megőrzés végett bekötötték. Ez a szokás már a XVI. században is megvolt, a XVII. század elejétől számos fennmaradt dokumentum a tanúja ennek. (Például a *Rationes Perceptoriales* kötetei, a Kamara számadáskönyvei, melyek egykorú kötésben maradtak ránk.) A Kamara jegyzőkönyvei pedig fehér pergamentbe vannak bekötve. Ezek a kötések néha egyszerűbbek, néha azonban díszesebbek, préselt mintázatokkal. Ez a munka, ha nem is tette ki egy könyvkötő állandó, egész évi elfoglaltságát, a megrendelések azért éppen elégséges jövedelmet jelentettek ahhoz, hogy egy egyébként nehezen prosperáló könyvkötői műhely számára a stabilitás bázisát adják. Csodálkozhatunk-e, ha ilyen körülmények között 1667 óta a Kamarának állandó könyvkötője van, *Kochberger* Jakab személyében. Őt utóbb e megbízásában fia, *Kochberger* János Mihály követte. A két Kochberger, apa és fiú, sőt a fiú özvegye is együtt több, mint hetven éven át voltak a megbízatás birtokában és dolgoztak a Kamara számára.²⁵ A könyvkötő azonban a kor szokása szerint egyszermind könyvkereskedéssel is foglalkozott, a könyvterjesztésben is szerepet vállalt. Kochberger János Mihály kapcsolatának a Kamarával igen jövedelmezőnek kellett lennie, mert 1717-ben 102 forint 40 dénárt kap, majd újabb 10 forintot azért a papirosért, amit tőle vásároltak. Az 1717. évi október 17-i decretum Bancale értelmében pedig további 100 forintot utalnak ki neki az 1714 óta végzett munkáért.²⁶

Állandó könyvkötő foglalkoztatása a Kamara részéről azzal járt, hogy egy stabil papír- és könyvforgalmi vállalkozás maradandóan gyökeret tudott

verni Pozsonyban. Hogy Kochberger könyvkereskedéssel is foglalkozott, az valószínűsíthető abból is, hogy a *Decades* 1744. évi 3. variáns kiadásának címlapján a „Posonii, Typis Royerianis MDCCXLIV” impresszum után a „Sumptibus Joannis Michaelis Kochberger bibliopolae per Cameram Regiam” megjegyzés áll.²⁷ Ez azonban arra is enged következtetni, hogy Kochberger nemcsak könyvkötői és könyvkereskedői, hanem olykor kiadói tevékenységet is folytató vállalkozó volt, akinek vállalkozásához a biztos alapot éppen a Kamarához való viszony adta meg. Minthogy neve a kamarai jegyzőkönyvekben a részére szóló kiutalásokkal kapcsolatban szerepel, biztosnak tekinthető, hogy papiros- és könyvkereskedője is volt a Kamarának, akitől mind a papír és írószer, mind pedig a könyvszükségletet a hivatal számára biztosították.²⁸

Ez a könyvszükséglet elsősorban a hivatal működéséhez is szükséges naptárakra vonatkozik, de alkalmilag más munkákat, például jogi könyveket is rendelt a Kamara. Naptárak rendeléséről már a XVII. század közepéről tudunk.²⁹ Ez a gyakorlat természetesen a XVIII. században is fennállt.

Kochberger özvegye úgy látszik nem sokáig maradt a kamarai könyvkötő és könyvkereskedő megbízatása birtokában. 1747-ben ugyanis *Fürstenbusch* Jakab folyamodik a Kamara tanácsához, hogy kamarai könyvkötő lehessen.³⁰ A könyvkötő ekkortájt név említése nélkül szerepel a jegyzőkönyvekben. Nem lehettek vele túlságosan megelégedve. Mikor az ismeretlen nevű könyvkötő 1751 decemberében újrólévi ajándékot kér és nehezményezi, hogy a Helytartótanács mással végezteti a könyvkötői munkát — a Kamara tanácsa a kérést *Puchner* számvevőmesterhez továbbítja.³¹ 1752. január 3-án *Puchner* megadja a választ a Kamara tanácsának: a Helytartótanács ez évben — mondja — a másik könyvkötővel, *Spaiserral* végezteti a neki szükséges munkákat, mert az sokkal olcsóbban dolgozik. Erre a Kamara tanácsa is határozatba hozza: írásban keressék meg a „cameralis bibliopolá”-t, nyilatkozzék, megfelel-e számára is az olcsóbb ár, s ha igen, fogadja el, mert ha nem, a Kamara is *Spaisernak* fog megbízást adni.³² A Kamara könyvkötője alighanem belenyugodott ebbe a megoldásba, de hosszú távra mégis *Spaiser* bírta az iramot. Már az 1730-as évek végén is ő adta ki azokat a naptárakat, melyeknek kelendőségét a bennük foglalt tiszti címtárak biztosították.

Figyelemre méltó a Kamara és a nyomdák kapcsolatának kezdete is. Ismert tény, hogy *Ferenczffy Lőrinc, II. Ferdinánd* király udvari titkára nyomdát létesített Bécsben, ahol különféle könyveket adott ki. Ez a sokoldalú és tevékeny ember pályafutását 1611-ben kezdte el. Bár nem a Kamara státusába tartozott, fizetését mindvégig onnan kapta 1640 októberében bekövetkezett haláláig.³³ Nyomdáját a maga kezdeményezéséből, saját pénzen rendezte be, s ebben, részben hivatalos támogatással, részben egyéni kedvtelésből, törvénycikkeket és más műveket nyomtatott és adott ki. Sokat kellett dolgoznia, mert midőn nyomdáját *Lippay* esztergomi érsek és kancellár megvette, betűi már igen kopottak voltak.³⁴ *Ferenczffy*-ben a nyomda felállításának gondolata talán már Magyarországon felmerült, de megvalósítania csak Bécsben sikerült. Hogy a nyomda felállításában talán szerepet játszott a kamarai ügykezelésnek sok munkát és fáradságot megtakarító nyomtatott úrlapok készítésének ötlete — ez lehetségesnek tűnik, de nem bizonyítható. A XVII. századból ilyen előre nyomtatott szövegű vagy rovatolt úrlapokat nem ismerünk: a következő évszázad elejéről azonban már több hasonló maradt fenn, melyeknek használata különösen a Kamara alá tar-

tozó harmincadügyben volt fontos. A kiviteli engedélyek űrlapjai nyomtatással készültek, sajnos, szignálatlanok, s így biztosan nem tudjuk, melyik nyomda, illetve melyik nyomdász állította elő őket. Ilyenek azok a tizedek bérbeadására kiadott szerződés-űrlapok is, melyekbe csak a helység nevét, a lakosok számát és a tized jellegét kellett beírni.³⁵ A kamarai jegyzőkönyvekben azonban a XVIII. század során időről időre felbukkannak nyomdászoknak „pro schedis imprimendis” kiutalt összegek, többnyire a munka, s elvégzőjének megjelölése nélkül. Ezek nagyobbára a nyomtatványok díjai. A XVIII. század közepén a Kamarának *Landerer* tipográfus szállította az ilyen nyomtatványokat, már nemcsak harmincadcédula- hanem másféle űrlapokat is. Valószínűleg előde, *Royer* volt előbb a Kamara nyomtatvány-ellátója. 1751-ben a kamarai pénztár részére rendelt 1000 példány nyugtaűrlapért 15 forintot fizettek *Landerer*nek.³⁶

Az úrbérendezés során az úrbérendezéssel járó nyomdaköltségek nemegyszer igen magasra emelkedtek. Az 1768. július 20-i királyi határozat például arról rendelkezik, hogy az *Urbarium* példányaiért s az úrbéri tabellákért *Trattner* könyvkereskedőnek 3569 forintot fizessenek ki.³⁷

Az 1760-as évek végén a Kamara kapcsolata a nyomdákkal még intenzívebbé válik. A Helytartótanács, mely a közigazgatás elvi kérdéseit intézte, a pénzügyek intézését jobbra a Magyar Kamarának engedte át. Ebből következően mindazok a munkák, melyek pénzügyi kihatással jártak, a Kamarán keresztül futottak le. Így például a Helytartótanács részére végzett összetörölődött nyomdai munkák ügyében is csakúgy a Kamara jár el,³⁸ mint a kifizetésekben.³⁹ A Kamarán keresztül folytak a tárgyalások az irányban is, hogy Debrecenben milyen feltétellel engedélyezzenek nyomdaalapítást⁴⁰ és ugyancsak a Kamarán keresztül folytak a tárgyalások *Patzkó* Ferenc nyomdász Temesváron tervezett nyomdájának ügyében.⁴¹

A Kamara közvetítésével folytak a tárgyalások a hivatalos kiadványok vagy a hivatalos jóváhagyással sajtó alá kerülő kiadványok tárgyában is. Mindez mutatja a Kamara szerepének fontosságát a korszak könyvkiadás- és nyomdatörténetében, s egyben utal a kamarai levéltár ez irányú forrásértékére is.

A sajtó alá került félhivatalos kiadványok sorából némileg ki kell terjeszkedni e helyen a tiszti címtárak, a sematizmusok kérdésére. Ezek mindmáig külön problémát jelentenek könyvészetileg is. A hivataltörténet és történeti életrajzkutatás számára nélkülözhetetlen sematizmusok a dikasztériumok, elsősorban a Helytartótanács és a Kamara intenciójára készültek, de megbízhatóságukat és következetes, rendszeres kiadásukat a nyomtatók üzleti érdeke igen gyakran kesztyezte. Nem mintha a nyomtatók szándékosan hibás sematizmusokat hoztak volna forgalomba: ez nekik sem állott érdekükben. Hiba esetén a felszólalás nagyon hamar megtörténhetett, különösen ha magas állású személy adataira vonatkozólag tartalmazott a sematizmus tévedést. De az már gyakrabban megtörtént, hogy véletlenül rosszul szedtek, egyeseket kihagytak, másokat nem a megfelelő helyen tüntettek fel. Az utóbbi eset természetesen sokkal ritkább volt az előbbinél. De volt a tévedésnek egy másik forrása is: az, amikor régebbi adatokat közöltek. A sematizmusok nem a vonatkozó évrre, hanem mindig csak az előbbire jelentenek támpontot: már megjelenésük időpontjában bizonyos fokig elavultak, még inkább a tárgyév folyamán. Bizonyosága ennek a régi sematizmusokban sok egykorú kéz bejegyzésével történt törlés vagy beszúrás. Ennek az oka jobbra az, hogy a XVIII. században a sematizmusok többnyire naptárakkal voltak

kapcsolatosak, melyek nem a folyó, hanem a következő évre szóltak, tehát előre készítették el őket. A sematizmusok hivatalos bejelentésen épültek ugyan, de azokat a következő évi naptár vagy olykor önállóan való megjelentetés céljából korábban, már a kiadási év előtti esztendő októberében vagy novemberében lezárták. Így tehát ezek sohasem a tárgyév, hanem az előző év utolsó negyede kezdetének adatait tartalmazzák. Nem zárhatjuk ki azonban azt a lehetőséget sem, hogy maguk a dikasztériumok sem mindig hibátlanul adták le adataikat. A sematizmusok adatait saját személyi állományukra vonatkozólag az egyes hivatalok maguk állították össze, de ezek a jelentések mind a Kamara kezébe jutottak, ez tárgyalt a nyomdással is. Így tehát a tiszti címtárak kiadása is elsődlegesen a Kamara munkájának tekinthető. Hogy kinek az intenciójára történt a sematizmus-kiadás megindítása, arra vonatkozólag biztos adataink nincsenek. De valószínűnek látszik, hogy azoknak kiadását *Grassalkovics* Antal kamaraelnök szorgalmazta. Bár a legkorábbi általunk eddig ismert magyar tiszti címtár 1730-ból való, feltevéseinknek ez nem mond ellent. 1730-ban *Grassalkovics* már királyi ügyvizsgáló volt, 1727 óta kamarai tanácsos is; viszont hatalma tetőpontján az 1740-es években állott — akkor, amikor a tiszti címtárak kiadása általánossá és rendszeressé válik. A francia és német hasonló kiadványok példája ekkor kezd intenzívebben hatni, noha korábban sem volt ismeretlen: s ebben az időszakban a tisztviselők száma is annyira megnő, hogy egy ilyen kiadvány elengedhetetlenül szükséges, s emellett a kereslet is biztosítottnak látszik.

1740-től Győrött *Streibignél* is jelent meg sematizmusos naptár, de előbb, már az 1730-as évektől *Spaiszer* Ferenc Domonkos pozsonyi könyvkereskedő és könyvkötő adott ki e tiszti címtárak naptárakat, illetve tiszti címtárakat, az 1770-es évektől az 1780-as évek végéig pedig *Spaiszer* Keresztély Pozsonyban, majd Budán, mint „privilegiatus Bibliopega”. 1790-től kezdve a tiszti címtárak — többnyire még mindig kalendáriummal együtt — az egyetemi nyomda kiadásában Budán jelennek meg. E sematizmusok kelendőségét, az irántuk való érdeklődés intenzitását mutatja, hogy még kézírással is másolták ezeket. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának állományában is őriznek ilyen kézzel másolt egykorú tiszti címtárakat a XVIII. század végéről és a XIX. század elejéről.⁴²

A Kamarának a könyvcenzúra terén is volt szerepe. Mint alárendelt szerv, csak végrehajtotta a királyi kancellária és a Helytartótanács intézkedéseit: erre főképpen a harmincadvám-állomásokon került sor, amelyek az ország egész behozatalát és kivitelét ellenőrzésük alatt tartották. Ezek, ha könyvesempészési kísérlet történt, jelentették Pozsonyba a Kamara központjának. Ez azután az ügyet átadta a Helytartótanácsnak. A becsempészni kívánt, s a harmincadosok által lefoglalt könyveket is ide továbbították. Ilyen esetek a XVIII. század elején is előfordultak,⁴³ de a könyvesempészet nagyobb arányokat csak a század közepe táján öltött. A Kamara szervei a könyveket nem szívesen adták át. 1738-ban különösen sok probléma volt a tiltott könyvek miatt: beküldésükkel úgy látszik a harmincadosok nem siettek, mert még a következő évben a Kamara tanácsa kénytelen úgy rendelkezni, hogy a könyveket hozzák Pozsonyba és adják át a Helytartótanácsnak.⁴⁴ De még a következő évben is számos könyv hevert a Kamara alá tartozó harmincad-főigazgatóságon.⁴⁵ 1752-ben ismét sokat kellett foglalkoznia a Kamara tanácsának a könyvbehozattal. A felülvizsgálatot a harmincad-hivataloknak most már a postakocsi-szállításoknál is alkalmazniok

kellott királyi határozat alapján.⁴⁶ Ennek kapcsán a Helytartótanács intézkedésére a Kamara tanácsa elrendeli, hogy a külföldi akadémiákon tanuló diákok által behozott könyveket, bármely harmincadhivatalnál találják is őket, a szokásos cenzúrázásra feltétlenül Pozsonyba kell küldeni. Arról is rendelkezik a Kamara tanácsa, hogy a megfelelő állomások kapjanak erről dekrétumot, írásos kiértéslést.⁴⁷ A győri harmincadnak küldött utasításból az is kitűnik, hogy az olyan könyveket, melyeket a harmincad zárolt, legkésőbb a negyedévi elszámolásakor fel kell küldeni Pozsonyba. Mindez nem a Kamara intenciójára történt, hanem a Helytartótanács megkeresése alapján, melynek ezirányú tevékenységét viszont királyi határozatok írták elő. Ily határozatok gyűjteménye található az OSZK Kézirattárában.⁴⁸ A harmincadoknak utasításaik szerint kellett feltartóztatniok a külföldről érkezett könyveket. Szerzetesek, prelátusok Olaszországból behozott könyvei⁴⁹ éppoly sorsra kerültek, mint a veszélyes tartalmúaknak ítélt kiadványok. Azokért a könyvekért, amelyeket visszaadtak tulajdonosaiknak, a vámot természetesen meg kellett fizetni, csupán 1770. október 20-án menti fel egy királyi rendelkezés a nagyszombati egyetem tanárainak saját használatukra szükséges orvosi és jogi könyveit a harmincadvám alól.⁵⁰ A hetvenes évektől kezdve az engedékenység nagyobb. Külföldi örökségből származó könyveket is kiadtak az örökösnek, így pl. Szalay János holland szolgálatban állott kapitány hagyatékából a francia könyveket is megkapta a fivére.⁵¹ Vitás esetekben a harmincadinspektor 1771 márciusában jelenti, hogy a lengyelországi zavarok elől Magyarországra menekült, s az itt elhalt *Sapieha* herceg hagyatékában annak leltározásakor *Köszeghy* alispánnal és *Marsovszky* fiskálissal együtt olyan lengyel nyelvű kéziratot találtak, mely a „Rákóczi-rebellio” alatti magyarországi eseményeknek lengyel „versio”-ját tartalmazza. A hagyatéki leltárral és értékeléssel együtt mindjárt a könyvet magát is felküldte Pozsonyba a Kamara tanácsához.⁵² Sajnos, a szűkszavú közlésből nem állapítható meg, hogy valamely nyomtatásban e korban vagy még korábban megjelent francia vagy német nyelvű mű lengyel fordításának kéziratáról vagy pedig egy, a Rákóczi-szabadságharerről szóló lengyel mű eredeti kéziratáról van-e szó.

A Kamara pénzügyi, illetve technikai segítségével a XVIII. században több jelentős mű látott napvilágot. Időrendben ezek közül az első Magyarország javított térképének kiadása rézbe metszve. Ennek terve a Kamara vállalkozó szellemű és mozgékony alelnökétől, illetőleg elnökhelyettesétől, *Volkra Ottó* Kristóftól indult ki. Ennek a munkának a kiadója maga a Kamara volt. *Volkra* 1706-ban készítette el az akkor már nagyhírű *Müller* János Kristóf császári hadmérnökkel az ország részint új felmérések alapján helyesbített térképét.⁵³ Az alelnök nagy reményeket fűzött a térkép kiadásához. Nem kevesebb, mint 2500 példányban akarta közrebocsátani a térképet, és azt szerette volna elérni, hogy az eladási ár a készítési költségeket teljesen fedezze. A Rákóczi-szabadságharc idején azonban a szükséges összeget alig lehetett előteremteni, s végül a legszükségesebb kifizetéseket is csak az igali fiskális javak eladásával sikerült biztosítani. A térkép 1709-ben nagy nehezen meg is jelent. Ez a mű a magyar kartográfia történetében fontos állomást jelentett, mert helyesbítette az országról addig kialakult torz földrajzi elképzelést és egész Európában ismertté vált.

Bél Mátyás történeti-földrajzi művének, a *Notitia Hungariae Novae historico-geographicá*nak elkészítésében is nagy segítségére volt a Kamara Bélnék. Mikor

a szerző 1734 májusában már annyira jutott munkájával, hogy az első kötet teljesen készen állott, négy részre és hat kötetre tervezett művéhez tizenkét évi privilégiumot kapott az uralkodótól.⁵⁴ De Bél még ekkor is javítani kívánt művén, mint azt a Kamara tanácsának 1734. július 20-i ülésén tárgyalt kérése tanúsítja. Azért folyamodott, hogy művének előzetes revíziójához készítsenek a magyar kamarai elnökökről az eredeti iratok alapján névsort. A Kamara tanácsa Bél kérését meghallgatta, s elrendelte, hogy a kamaraelnökök jegyzékét készítsék el, s adják át Bélnek.⁵⁵ Bél Mátvás özvegye a Kamarától férje érdemeire való tekintettel utóbb nyugdíjat kapott.⁵⁶

De Bél támogatása nem volt az egyetlen eset. A Kamara máskor is segítségére volt a történetbúvároknak, hogy azok iratanyagából adatokat, felvilágosítást kaphassanak. Ehhez természetesen legtöbbször királyi engedelemre volt szükség, amit nem könnyen adtak meg. Mikor *Pierer* jezsuita tudós 1766-ban a magyarországi bányaművelés történetén dolgozott, királyi határozat írta elő a Kamarának, hogy minden vonatkozó aktát és elenchust bocsássanak a rendelkezésére.⁵⁷ Viszont *Pray* Györgynek, a híres történetírónak nem engedélyezték a székelyek szabadságjogaira vonatkozó iratok használatát.⁵⁸ Ezen nem csodálkozhatunk, mivel csak három évvel a madéfalvi siculicidium után kutatott Pray a Kamara levéltárában. Prayt később sem igen segítette a Kamara: 1773. május 14-én például megkérdézik az elnököt, hogy Pray atyának, a történetírónak egyáltalán adhatók-e ki akták a Kamara levéltárából?⁵⁹ Ugyanez év július 27-i kelttel pedig arról értesülünk, hogy a királyi ügyigazgató a Magyarország történetén dolgozó Praynak a Kamara levéltárában a kutatást megtiltotta.⁶⁰

Adami Mihály ez az érdekes és sokoldalú egyéniség is kapcsolatban állott a Kamarával. *Adami* eleinte jezsuita szerzetes volt, azonban a rendet hamarosan elhagyta. Bécsben élt: 1757-ben, mint a katonai akadémia magyar nyelvtanára magyar nyelvkönyvet készített olyan németek részére, kik ezt a nyelvet megtanulni kívánták. Erre különösen a hadseregnél volt szükség, mivel a hétéves háború alatt Mária Terézia serege elsősorban Magyarország emberállományából rekrutálódott, s így a magyar nyelv fontossága is megnőtt. 1757 augusztusában királyi határozat intézkedik arról, hogy a Magyar Kamara *Adaminak* műve kiadásához és a példányok szétosztásához 100 arany dukátot fizessen ki előlegként. A szerző ekkor nemcsak nyelvkönyv, de szótár kiadását is kilátásba helyezte.⁶¹ Könyve, az *Ausführliche und neuerläuterte Ungarische Sprachkunst*, melyet *Károly* főherceg számára írt, Bécsben 1760-ban jelent meg 224 lap terjedelemben. 1761-ben, a könyv megjelenése után magyar—német szótárának munkáját kezdte el. Ez év októberében segélyt kért, amit meg is adtak számára. A Kamara utasítást kapott, hogy 1762. január 1-től havi 30 forintot fizessen *Adaminak*.⁶² A fizetést a szótárkészítő a következő évben megkapta és ezt azután továbbra is folyósították számára. 1764-ben, amikor már negyedik éve dolgozott szótárán, a pénz folyósítására beadott kérelmét a Kamarával véleményeztetik.⁶³ 1764 decemberében, mikor járandósága folyósítása tárgyában az információ már megérkezett, a királyi leirat megengedi a havi 30 forint kifizetését, de azt kívánja, hogy szótárát július végéig fejezze be, és akkor azt adják át a cenzúrának, majd szedjék ki a pozsonyi nyomdában, és az eladási árból a kincstár hozza be azt, amit befektetett.⁶⁴ Egy évvel később, 1765 végén *Adami* revízióra már előkészített munkájának pontosabb kidolgozása céljából továbbra is kéri a havi 30 forint segélyt. A királyi leirat türelmetlenül kérdi: mért nem kész a szótár?

Mikor nyomják?⁶⁵ A szótár azonban még ekkor sem volt kész, és nem is készült el. A *Petrik*-féle bibliográfiában nincs nyoma, hogy a szótár csakugyan megjelent volna. Szinnyi szerint kéziratban maradt. Lehetséges, hogy a Kamara vagy a Helytartótanács levéltárába került. Adami a másik nagy művét, a magyar címergyűjteményt sem fejezte be. Hagyatékának ez a becses, annak idején *Nagy Iván* által is felhasznált része, heraldikai gyűjteménye és genealógiai jegyzetei a Magyar Nemzeti Múzeumba kerültek, s ma az OSZK Kézirattára őrzi őket.⁶⁶

A Kamaráról szólva, nem hagyhatjuk említés nélkül a hivatal leglényesebb, de háttérben maradó elemeit, az embereket, a hivatalnokokat és könyvkultúrájukat sem. Hogy jótollú emberek voltak köztük, lemérhető kérvényeik, fogalmazványaik, leveleik stílusából. Egyesek közülük önálló műveket is írtak: ez azonban külön tanulmányt kívánna. Mégis meg kell említenünk a XVIII. század elején magyarul verselgető *Rimaszombathy István* írnokot és a latin költő *Fülek*y László titkárt. Ez utóbbinak Szinnyi két munkáját is említi.⁶⁷ *Fülek*y 1726-ban írt és nyomtatásban megjelent költeménye üdvözlővers *Erdődy György* kamaraelnökhöz. Mint ebből látszik, a Kamaránál is megvolt a barokk üdvözlővers szokása. *Fülek*y verseiből bizonyára sok el is veszett: azok, melyeket a Kamara jegyzőkönyveibe írt bele, fennmaradtak.

A Kamara hivatalnokai között bizonyára nemegy könyvgyűjtő akadt. Szinte bizonyosnak látszik, hogy csaknem mindegyiküknek volt több-kevesebb könyve, hiszen művelt ember akkoriban sem volt elképzelhető könyvek nélkül. A Kamara hivatalnokai pedig műveltek voltak. Sokat mond számunkra az az egy adat is, melyet a kortárs *Korabinszky* jegyzett fel, aki a *Geographisch-historisches und Producten-Lexikon von Ungarn* (1786) Pozsony címszavánál a nagyobb pozsonyi magánkönyvtárak birtokosai közt két kamarai tisztviselő nevét említi: *Stettner* Gábor tanácsosét és *Szurkovics* Miklós számvevőmesterét. Ezek könyvállományát sajnos nem ismerjük. Mindkét könyvtár tulajdonosát a dikasztériumoknak Budára való áthelyezésével 1784-ben követte új állomáshelyére.

Mint látható, a Magyar Kamara a magyar könyvkultúra történetében a XVI—XVIII. században jobbára passzív, végrehajtó szerepet játszik. Ez a szerep mégis fontos, hiszen annak az — egyébként nem nagyszámú — műnek, melyet a királyi hatalom támogatásra méltónak talált, anyagi támogatásához szükséges pénzügyi eszközöket előteremtette, ami nem volt könnyű dolog. Magatartását a könyvpolitikában a XVIII. század harmincas éveitől kezdve a kormányzat elsődleges szerve, a Magyar Kancellária és a Helytartótanács szabta meg. Az elterebélyesedő abszolutizmus időszaka még azt a kevés kezdeményező erőt is elsorvasztotta, ami a Kamara tanácsában a korábbi időszakban még fellelhető volt, mint a *Müller*-féle térkép eléggé egyedülálló példája mutatja. Passzivitása azonban csak a hivatalé volt, mert alkalmazottai, a számra folyton gyarapodó tisztviselők, ahhoz a kultúrréteghez tartoztak, mely e korszakban is az olvasótábor egyik szüntelenül növekvő bázisát alkotta.

Jegyzetek

1. Országos Levéltár (a továbbiakban: OL), Magyar Kamara Levéltára (a továbbiakban: MKL), Benignae Resolutiones (a továbbiakban: Ben. Res.) Liber 1. Folio 102.
2. *Istvánffy Nicolaus: Historiarum de Rebus Vngaricis Libri XXXIV. Coloniae Agrippinae 1622. RMK III/1 1350.*

3. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 3. Fol. 218.
4. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 8. Fol. 4. és 149.
5. Gulyás Pál: *Sámboky János könyvtára*. Bp. 1941. 22. l.
6. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 1. Fol. 97 (2442 frt, 1580. év) Lib. 1. Fol. 136 (1580) és Lib. 2. Fol. 16 és 186 (1582).
7. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 3. Fol. 159, 335—336 (767 frt., 1588. év).
8. *Szent Biblia*. Latinból ford. Káldi György. Wien, 1626. RMK I/551. L. még: Gulyás Pál: *A könyvkiadás Magyarországon a XVI—XVIII. században*. = *Magy. Könyvszle.* 1944. évf. 108. l. Gulyásnak az a megállapítása, hogy a Szent Biblia kiadási költségeit a „kincstár fedezte” revízióra szorult.
9. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 7. Fol. 172 (1624. nov. 13.).
10. OSZK Kézirattár Fol. Lat. 958/XX. *Rationes super universis partium Regni Hungariae Superioris Proventuum Perceptionibus et Erogationibus totius Anni Millesimi Sexcentesimi Vigesimi*. 1620. Fol. 116 r-v és 117 r.
11. Uo. A könyv címe: *Articuli Dominorum, Baronorum, Magnatum et Nobilium ... in dieta ... Posoniensi celebrata*. (Kassa, 1620. Festus János) RMK II. 406.
12. Uo. A könyv címe: *Melotai Nyilas István Sz. Davidnak huszadik Soltarának rövid praedicationiok szerinti való magyarázattya ...* Cassa Festus Janos által 1620. RMK I. 501.
13. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 5. Fol. 153.
14. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 5. Fol. 731.
15. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 6. Fol. 46.
16. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 7. Fol. 69. és 537.
17. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 7. Fol. 123., 190., 205.
18. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 8. Fol. 205., 1007.
19. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 9. Fol. 106.
20. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 9. Fol. 524.
21. RMK II. 515.
22. *Vindicia Solemnitatis ... Viennae 1618 c. műve* (RMK III. 1211) címlapján: „S. Militae Ordinis Portugal. eques cruciger”-nek mondja magát. Vagy a Krisztusrend, vagy a San Thiago-rend lovagja lehetett.
23. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 14. Fol. 218.
24. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 17. Fol. 436. *Novus Skanderbeg* (App. IV. 2129) és a *Fata et Vota* (App. IV. 2347) hely és név nélkül jelentek meg: az itt szóban forgó mű a *Novus Musa* című /RMK III 3238/, 1683-ban jelent meg Bécsben. *Lipót* császár és király ezért adta a jutalmat, még a könyv megjelenése előtt.
25. OL, MKL, Litterae ad Cameram Exaratae, 1745—74. — Kochberger számlája 1678 és 1679-ből: OSZK Kzt. Fol. Germ. 972.
26. OL, MKL, Liber (Regestrum) Perceptionum 1564—1757. 1717. év.
27. *Trócsányi Zoltán: Bibliotheca scriptorum Medii recentisque Aevorum*. Ism. = *Magy. Könyvszle.* 1938. 172. l.
28. A Magyar Kamara 1752. évi jegyzőkönyvében is Cameralis Bibliopola, tehát kamarai *könyvkereskedőként* van említve az utóda is. OL, MKL, Protocollum Cameralis Consilii 1752. Fol. 10.
29. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 13. Fol. 236. (1662).
30. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1747. Fol. 123., 455.
31. Uo. 1751 Fol. 1237 (dec. 23.).
32. Uo. 1752 Fol. 10. (jan. 3.).
33. OSZK Kézirattár Fol. Lat. 965/II. Status Solutionum Camer. Sac. Caes. Reg. Maj. Hung. Poson. ab Ao. 1610—1646. Fol. 146.
34. *Iványi B.—Gárdonyi A.: A királyi magyar Egyetemi Nyomda története 1927—1927*. Szerk. Czákó E. Bp. 1927. 40—41. l.
35. OL, MKL Litterae ad Cameram Exaratae 1746-155.
36. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1751 Fol. 644.
37. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 98. Fol. 318-13 1768. júl. 20.
38. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1769 Fol. 533, (szept. 12.).
39. Pl.: OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1771 Fol. 923 (ápr. 30.).
40. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1769 Fol. 218 (aug. 1.).
41. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1769. Fol. 637. (szept. 22.), 1771. Fol. 1345 (jún. 18.), valamint 1771. Fol. 143. (júl. 19.). *Patzko* nyomdáját Pozsonyban állította fel. L. Gulyás P.: *A könyv sorsa Magyarországon*. Bp. 1961. II. 251. és 255. l.

42. OSZK Kézirattár, Quart. Lat. 1960.
43. Egy ilyen esetet idéz 1720-ból Schermann Egyed: *Adalékok az állami könyvcenzura történeléhez Magyarországon Mária Terézia haláláig*. Bp. 1928. 19—20. l. (1720-ból).
44. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1739. Fol. 339.
45. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1740. Fol. 425.
46. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 85. Fol. 225. és 241. 1752. július 21. és aug. 21.
47. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1752. Fol. 720. (júl. 24.), Fol. 769. (aug. 7.), Fol. 960. (szept. 11.).
48. OSZK Kézirattár, Fol. Lat. 855. Systematica Collectio Idealium et praecipuarum B. Resolutionum Regiarum in Negotio Revisionis Librorum. 40. fol. terjedelemben ismerteti 1726-tól 1772-ig az összes, a könyvcenzurát érintő királyi határozatokat és leiratokat, témakör szerint csoportosítva.
49. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 98. Fol. 237-6 (1768. máj. 31.).
50. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 100. Fol. 643-3. 1770. okt. 20.
51. OL, MKL Libri Capitaes Ser. 2. 1773. december Nr. 142. Dept. XI.
52. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1771. Fol. 605. márc. 15-i ülés.
53. *Fallenbüchl* Zoltán: *Zur Geschichte der Ungarnkarte von Johann Christoph Müller (1709)*. = *Magy. Könyvszle.* 1969. 141—147. l.
54. OL, Magyar Kancellária Levéltára, Orig. Referad. 1734-48.
55. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1734. Fol. 489.
56. OL, MKL, Ben. Resol. Lib. 101. Fol. 597-6. 1772.
57. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 96. Fol. 297-2 1766. aug. 11. *Pierer* József Ferenc jezsuita, a bécsi Theresianum magyar tanára volt, később kanonok, végül tinnini címz. püspök. Győrött halt meg. Ez a munkája, a *Schilderung der ungarischen Bergstätte* címet viselte, kéziratban maradt.
58. OL, MKL Protocollum Cameralis Consilii 1768. Fol. 251. (febr. 23.) „Siculorum de libertatibus tractantia non sunt Georgio Pray extradanda litteralia documenta”.
59. OL, MKL Cameralia Praesidialia. Erdődy. Protocollum Domesticum. Pars I. Fol. 190. (1773. máj. 14.)
60. OL, MKL Libri Capitaes. Ser. 2. 1773 július 744. sz. Dept. IX.
61. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 88. Fol. 54. (1757. aug. 29.)
62. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 91. Fol. 541-8 (1761. okt. 8.). Fol. 616-3 (1761. dec. 16.).
63. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 94. Fol. 354-2 (1764. szept. 28.).
64. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 94. Fol. 438-6 (1764. dec. 31.).
65. OL, MKL, Ben. Res. Lib. 95. Fol. 475-13 (1765. dec. 11.).
66. OSZK Kézirattár Quart. Lat. 182: *Deductiones breves quarundam familiarum Hungaricarum Genealogicae et Scutariae, Collectionis Michealis Adami olim Agentis Aulici Catalogus*, 110 fol., valamint az ismertebb: Quart. Lat. 190: *Scuta gentilitia illustrium et nobilium Familiarum Hungariae coloribus distincta*. Vol. 1—14. E gyűjtemények anyagát *Adami* alkalmasint kancelláriai szolgálata alatt, valószínűleg a Libri Regii tanulmányozása révén gyűjtötte. A szótár kéziratának sorsa mindeddig nem ismert.
67. Egyik: *Duplex genii ac ingenii Honorum Gloria ... Posonii 1726* és a másik: *Occidui solis augustissimi aurora ... Posonii 1741*.

Die Ungarische Hofkammer zu Preßburg und das ungarische Buchwesen im XVI—XVIII. Jahrhundert

Z. FALLENBÜCHL

Die Ungarische Hofkammer war eine geraume Zeit lang die einzige tatsächlich fun-
gierende Zentralbehörde des von der Türkenplage stark mitgenommenen Ungarlandes.
Diese Kammer war eigentlich nur eine Wirtschaftsorganisation gewesen, die sich mit Ein-
treibung der königlichen Einkünfte beschäftigte, hatte aber bald auch andere Funktionen
ausüben müssen. Durch die Rolle, die die Kammer als Zentralkasse des Staates spielte,

war sie Auszahlungsstelle auch für viele kulturelle Spenden der Könige von Ungarn. So sind im Archiv der Ungarischen Hofkammer von Preßburg viele Dokumente auf unsere Zeit geblieben, die sich auf das Buchwesen Ungarns beziehen.

So erhielten königliche Geldhilfe durch die Kammer berühmte Männer der ungarischen Geschichte und Literaturgeschichte, z.B. der Unterpalatin Nikolaus *Istvánffy*, Verfasser der *Historiarum de rebus Ungaricis* ... (Köln 1622), dann Johannes *Sambucus* der berühmte Humanist, Historiker und Arzt, der Jesuit Georg *Káldi*, Übersetzer der Bibel ins Ungarische. Elias *Berger*, *Poeta Laureatus* und *Historicus Hungarus* war sogar in den Jahren um 1640 im Dienste der Hofkammer als Dreißiger zu Skalitz gestanden. Auch Paul Ritter hatte für sein poetisches Werk *Nova Musa* (Wien 1683) durch die Ungarische Hofkammer eine Geldgabe erhalten.

Noch wichtiger als die Geldgaben, die die Ungarische Hofkammer für die Belohnten aufbringen mußte, war die Tätigkeit in der Förderung des Druckwesens und Verlagswesens. Die Kammer hatte immer Papier- und Drucksachenbedarf, auch mußten die oft genutzten Schriften eingebunden werden. So entwickelte sich ein vertragsmäßiger Bund zwischen der Ungarischen Hofkammer in Preßburg und einem Buchbinder und Papierhändler, namens Jakob Kochberger, der auch für den Papierbedarf sorgte. Seine Familie blieb von 1667 bis ungefähr 1745 im Besitz des Privilegs „*Cameralis Bibliopola*“ auch „*Cameralis Bibliopola*“ genannt, da sich diese Unternehmung auch mit Buchverkauf beschäftigte, ja gelegentlich sogar ins Verlagswesen übergriff. So hatte die Kammer in Preßburg das Wurzelfassen einer stabilen Buchhandlung ermöglicht. Das gleiche gilt auch vom Druckereiwesen; die Kammer hatte ja einen ständigen Bedarf an gedruckten Blanketten. Um die Mitte des XVIII. Jahrhunderts war die Druckerei *Landerer* Lieferant der Kammer gewesen. Die Verhandlungen der Zentralstellen zur Aufstellung neuer Druckereien in Ungarn gingen in den 1760-er und 1770-er Jahren auch mit Vermittlung der Kammer, und diese hatte auch eine gewisse Rolle in der Herausgabe der Schematismen gehabt.

Auch im Bücherzensurwesen spielte die Ungarische Hofkammer eine gewisse, jedoch nur untergeordnete Rolle: Aufgabe der Kammer war die von dem Ausland nach Ungarn kommenden Bücher der Landeszensurstelle in Preßburg überzugeben, was durch die Dreißigstämter fertiggebracht wurde.

Die Ungarische Hofkammer hatte im XVIII. Jahrhundert die Herausgabe mancher Werke finanziell, wie auch technisch gefördert. Die wichtigste dieser ist die Herausgabe der verbesserten Ungarnkarte von Johann Christoph *Müller* (1709) die auf Intention und Kosten der Kammer gefertigt wurde. Auch der Historiker Matthias *Bél*, Verfasser der *Notitia Hungariae Novae historico-geographica* (Wien 1742—1735) hatte Angaben aus dem Kameralarchiv bekommen, wie später der Jesuit Josef Franz *Pierer*, der die Geschichte des Bergbaues in Ungarn verfaßte, dessen Werk aber in Handschrift blieb. Der Hofagent Michael *Adami*, Autor einer ungarischen Sprachlehre für Deutsche, hatte ebenfalls Hilfe der Kammer in Anspruch nehmen können. Sein deutsch-ungarisches Wörterbuch, für dessen Bearbeitung er mehrere Jahre lang eine Rente bezog, blieb aber auch in Handschrift.

Unter den Beamten befanden sich poetisch begabte Männer, wie zum Beispiel Stephan *Rimaszombathy* und der lateinisch dichtende Ladislaus *Füleky*. Auch Bibliotheksbesitzer, wie der Hofkammerrat Gabriel *Stettner* und der Oberzahlmeister Nikolaus *Szurkovic*s waren in ihrem Zeitalter als Bücherfreunde wohl bekannt, aber keine Kataloge ihrer Bibliotheken sind auf unsere Zeit geblieben.